ЎСМИРЛАРДА УМУРТҚА ПОҒОНАСИНИНГ АНТРОПОМЕТРИК КЎРСАТКИЧЛАРИНИНГ ЖИНСИЙ ДИМОРФИЗМ ХУСУСИЯТЛАРИ

Муаллиф: Ахмедов Жобир Мохиржонович

Муассаса: Тошкент Кимё Халқаро Университети

(Тошкент, Ўзбекистон)

Аннотация:

Мазкур тадқиқот ўсмирлик даврида умуртқа поғонасининг антропометрик кўрсаткичларида намоён бўладиган жинсий диморфизм хусусиятларини ўрганишга бағишланган. Тадқиқотнинг мақсади қизлар ва ўғил болаларда умуртқа поғонасининг морфометрик параметрларини қиёсий баҳолаш, уларнинг ёшга боғлиқ ўзгаришларини ҳамда жинс билан боғлиқ фарқларини аниқлашдан иборат. Тадқиқотда антропометрик ўлчаш, гуруҳлараро қиёсий таҳлил ва статистик усуллардан фойдаланиш назарда тутилади. Умуртқа поғонаси узунлиги, бўй узунлиги, тана вазни ва бошқа тегишли параметрларни баҳолаш орқали ўсмирларнинг морфологик ривожланиш хусусиятларини тавсифлаш имконияти яратилади. Тадқиқот натижалари ёш ва жинсга хос антропометрик хусусиятларни аниқлаш ҳамда ўсмирларнинг жисмоний ривожланишини баҳолаш бўйича келгуси илмий изланишлар учун асос бўлиб хизмат қилиши мумкин.

Калит сўзлар:ўсмирлик даври, умуртқа поғонаси, антропометрия, жинсий диморфизм, морфометрия, қизлар, ўғил болалар, жисмоний ривожланиш.

Долзарблиги ва кириш:Ўсмирлик даври организмнинг жадал ўсиши, суяк-мушак тизимининг морфологик қайта шаклланиши ва тана пропорцияларининг

ўзгариши билан тавсифланади. Ушбу даврда умуртқа поғонасининг ўсиш хусусиятлари организмнинг умумий жисмоний ривожланиши билан узвий боғлиқ бўлиб, унинг антропометрик кўрсаткичларини ўрганиш муҳим илмий ва амалий аҳамият касб этади.

Жинсий диморфизм организмнинг морфологик ва физиологик хусусиятларида қизлар ҳамда ўғил болалар ўртасида кузатиладиган фарқларни ифодалайди. Ўсмирлик даврида жинсий етилиш жараёнларининг турлича кечиши, гормонал ўзгаришлар ва ўсиш суръатларидаги тафовутлар скелет тизими параметрларига таъсир кўрсатиши мумкин. Шу нуқтаи назардан, умуртқа поғонасининг узунлиги, умуртқа таналарининг ўлчамлари ва уларнинг тана бўйига нисбатини жинс кесимида баҳолаш долзарб ҳисобланади.

Илмий адабиётларда умуртқа поғонасининг ўсиш хусусиятлари ва жинсга боғлиқ морфологик фарқлар турли ёш гуруҳларида ўрганилган. Gilsanz ва ҳаммуаллифларининг тадқиқотида болалар ва ўсмирларда умуртқа таналарининг ўлчамларида жинсга боғлиқ фарқлар мавжудлиги кўрсатилган. Де Онис ва ҳаммуаллифлар томонидан ишлаб чиқилган Жаҳон соғлиқни сақлаш ташкилотининг ўсиш стандартлари эса болалар ва ўсмирларнинг жисмоний ривожланишини ёш ва жинс хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда баҳолаш зарурлигини асослайди

Шу билан бирга, умуртқа поғонасининг антропометрик параметрларини муайян ёш гуруҳида қизлар ва ўғил болалар ўртасида қиёсий баҳолаш маҳаллий популяцияга хос морфологик хусусиятларни аниқлаш имконини беради.

Тадқиқот мақсади : ўсмирларда умуртқа поғонасининг антропометрик кўрсаткичларини жинсга боғлиқ ҳолда қиёсий баҳолаш ва жинсий диморфизм хусусиятларини аниқлаш.

Материал ва тадқиқот усуллари:Тадқиқот дизайни ўсмир қизлар ва ўғил болаларнинг антропометрик кўрсаткичларини қиёсий таҳлил қилишга асосланади. Тадқиқотга киритиладиган иштирокчилар ёш ва жинс хусусиятларига мувофиқ гуруҳларга ажратилади. Гуруҳларни шакллантиришда иштирокчиларнинг ёши, умумий жисмоний ривожланиш ҳолати ва тадқиқот мезонларига мувофиқлиги ҳисобга олинади.

Антропометрик текширув жараёнида бўй узунлиги, тана вазни ва умуртқа поғонасининг узунлиги каби кўрсаткичларни стандартлаштирилган усулларда ўлчаш режалаштирилади. Тадқиқот протоколида умуртқа поғонасининг қайси анатомик нуқталари орасида ўлчаниши аниқ белгиланиши лозим. Зарур ҳолларда умуртқа поғонаси узунлигининг тана бўйига нисбати фоизларда ҳисобланади.

Миқдорий кўрсаткичлар ўртача қиймат ва стандарт оғиш (M ± SD) ёки тақсимланиш хусусиятига мувофиқ медиана ва квартиллараро оралиқ шаклида тақдим этилади. Қизлар ва ўғил болалар ўртасидаги фарқларни баҳолашда маълумотларнинг тақсимланишига қараб Student t-тести ёки Mann–Whitney U-тестидан фойдаланиш мумкин. Статистик аҳамиятлилик даражаси $p<0,05$ этиб белгиланади.

Тадқиқот вояга етмаган иштирокчилар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш, махфийлик ва тиббий этика талабларига риоя қилган ҳолда ўтказилиши лозим.

Натижалар:Тадқиқот натижаларини таҳлил қилишда умуртқа поғонасининг антропометрик кўрсаткичлари қизлар ва ўғил болалар гуруҳлари бўйича таққосланади. Биринчи навбатда, ҳар икки гуруҳда бўй узунлиги, тана вазни ва умуртқа поғонаси узунлигининг ўртача қийматлари аниқланади. Кейинчалик ушбу кўрсаткичлар ўртасидаги фарқлар статистик жиҳатдан баҳоланади.

Жинсий диморфизмни тавсифлашда фақат абсолют ўлчамларни таққослаш билан чекланмасдан, умуртқа поғонаси узунлигининг тана бўйига нисбатини ҳам ҳисобга олиш мақсадга мувофиқ. Бу ёндашув умумий тана ўлчамларидаги фарқларнинг умуртқа поғонаси параметрларига таъсирини қисман ажратиб баҳолаш имконини беради.

Натижалар ёш гуруҳлари бўйича ҳам таҳлил қилинса, жинсий диморфизмнинг намоён бўлишида ёшга боғлиқ хусусиятларни аниқлаш мумкин. Бироқ қизлар ва ўғил болалар ўртасидаги фарқларни ишончли баҳолаш учун гуруҳларнинг ёш таркиби ва танланма ҳажми ҳисобга олиниши зарур.

Муҳокама: Умуртқа поғонасининг антропометрик кўрсаткичларини жинс кесимида ўрганиш ўсмирлик даврида скелет тизимининг ривожланиш хусусиятларини тушунишда муҳим аҳамиятга эга. Абсолют ўлчамларда кузатилиши мумкин бўлган фарқлар организмнинг умумий ўсиши, жинсий етилиш суръатлари ва тана пропорциялари билан боғлиқ бўлиши мумкин. Шу сабабли умуртқа поғонаси узунлигини бўй узунлигига нисбатан баҳолаш ҳам илмий жиҳатдан аҳамиятлидир.

Тадқиқот натижаларини аввалги илмий ишлар билан солиштиришда иштирокчиларнинг ёши, жинсий етилиш босқичи, антропометрик ўлчаш усули ва популяцион хусусиятларига эътибор қаратиш лозим. Бу омиллар турли

тадқиқотларда олинган натижаларнинг фарқланишини тушунтиришга ёрдам беради.

Хулоса:

Ўсмирлик даврида умуртқа поғонасининг антропометрик кўрсаткичларини қизлар ва ўғил болалар ўртасида қиёсий ўрганиш жинсий диморфизм хусусиятларини аниқлашнинг муҳим йўналиши ҳисобланади. Умуртқа поғонасининг абсолют ўлчамлари билан бир қаторда, уларнинг бўй узунлигига нисбатини баҳолаш морфологик ривожланиш хусусиятларини янада тўлиқ тавсифлаш имконини беради.

Тадқиқот натижалари ҳақиқий ўлчовлар ва статистик таҳлил асосида шакллантирилганда, ўсмирларда ёш ва жинсга хос антропометрик хусусиятларни аниқлаш, жисмоний ривожланиш кўрсаткичларини қиёсий баҳолаш ҳамда кейинги илмий изланишлар учун маълумотлар базасини яратишга хизмат қилади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Gilsanz V, Boechat MI, Roe TF, et al. Gender differences in vertebral body sizes in children and adolescents. *Radiology.* 1994;190(3):673–677. doi:10.1148/radiology.190.3.8115609.

2. de Onis M, Onyango AW, Borghi E, Siyam A, Nishida C, Siekmann J. Development of a WHO growth reference for school-aged children and adolescents. *Bulletin of the World Health Organization.* 2007;85(9):660–667. doi:10.2471/BLT.07.043497.

3. World Health Organization. *Growth reference data for 5–19 years.* Geneva: WHO.